

**«ՌՈՒՍ-ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ»
ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋՊԵՏԱԿԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆ**

ԶԱՔԱՐՅԱՆ ԱՇՈՏ ԳԵՂԱՄԻ

**ՊԵՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿՄԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ.
ՏԵՍԱԿԱՆ-ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ**

ՍԵՂՄԱԳԻՐ

ԺԲ.00.01 - «Պետության և իրավունքի տեսություն և պատմություն, պետական և իրավական ուսմունքների պատմություն» մասնագիտությամբ իրավաբանական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության

ԵՐԵՎԱՆ – 2026

**МЕЖГОСУДАРСТВЕННАЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ
ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ «РОССИЙСКО-АРМЯНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ»**

ЗАКАРЯН АШОТ ГЕГАМОВИЧ

**ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО ОГРАНИЧЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ**

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве».

ЕРЕВАН – 2026

**Ատենախոսության թեման հաստատվել է Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի
ինստիտուտի գիտական խորհրդում
Գիտական ղեկավար՝**

Իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Գառնիկ Հրաչիկի Սաֆարյան

**Պաշտոնական
ընդդիմախոսներ՝**

Իրավաբանական գիտությունների դոկտոր

Ռաֆիկ Գագիկի Խանդանյան

Իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ

Լուսինե Ռազմիկի Հովհաննիսյան

**Առաջատար
կազմակերպություն՝**

ՀՀ ՆԳՆ կրթահամալիր

Ատենախոսության պաշտպանությունը կայանալու է 2026 թվականի նոյեմբերի 3-ին, ժ. 13⁰⁰-ին
«Ռուս-Հայկական համալսարան» բարձրագույն կրթության միջպետական կրթական
կազմակերպությունում գործող ՀՀ ԲԿԳԿ-ի Իրավագիտության 063 մասնագիտական խորհրդի
նիստում (0051, ք. Երևան, Հովսեփ Էմին 123):

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ «Ռուս-Հայկական համալսարան» բարձրագույն
կրթության միջպետական կրթական կազմակերպության գիտական աշխատողների
ընթերցասրահում:

Սեղմագիրն առաքվել է 2026 թվականի հոկտեմբերի 2-ին:

**Մասնագիտական խորհրդի գիտական քարտուղար՝
Իրավաբանական գիտությունների թեկնածու**

Ջ. Տ. Տայրապետյան

**Тема диссертации утверждена на Ученом совете Института философии, социологии и
права**

Научный руководитель:

доктор юридических наук, профессор

Гарник Грачилович Сафарян

Официальные оппоненты:

доктор юридических наук, профессор

Рафик Гагикович Ханданян

кандидат юридических наук, доцент

Лусине Размиковна Оганесян

Ведущая организация:

Образовательный комплекс МВД РА

Защита состоится 3-го ноября 2026 г. в 13⁰⁰ часов на заседании специализированного совета
063 по Юриспруденции Комитета по высшему образованию и науке РА, действующего при
Межгосударственной образовательной организации «Российско-Армянский университет»
(0051, г. Ереван, ул. О. Эмина, 123).

С диссертацией можно ознакомиться в читальном зале научных работников библиотеки
Межгосударственной образовательной организации высшего образования «Российско-
Армянский университет».

Автореферат разослан 2-го октября 2026г.

**Ученый секретарь специализированного совета,
кандидат юридических наук**

Дж. А. Айрапетян

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Հետազոտության թեմայի արդիականությունը. Արդի ժողովրդավարական, իրավական, սոցիալական պետությունում պետություն-հասարակություն-անհատ փոխհարաբերության համար կարևորագույն նշանակություն ունի պետական իշխանության իրավական սահմանափակման դրսևորման առանձնահատկությունների խորքային ուսումնասիրությունը: Պետական իշխանության սահմանափակման հիմնախնդիրը ուղղակիորեն կապված է իրավական, սոցիալական պետության ձևավորման և զարգացման հետ, որի շրջանակներում ընդգծվում են պետական իշխանության սահմանափակման հիմնական կառուցակարգերի՝ մարդու իրավունքների և ազատությունների երաշխավորված պաշտպանության, իրավունքի գերակայության, իշխանությունների տարանջատման սկզբունքի, իրավաբանական պատասխանատվության, ինչպես նաև իշխանության իրավական սահմանափակման վրա ազդող սոցիալական գործոնների դրսևորման առանձնահատկությունները: Հայտնի է, որ պետական իշխանության սահմանափակումը, անցել է ձևավորման և զարգացման բարդ պատմական ուղղով, որի շրջանակներում դեռևս հնագույն ժամանակներից, պետության երկույթի ըմբռնմանը համահունչ, մտածողները այս կամ այն առումով բարձրացրել և փորձել են լուծել պետական իշխանության սահմանափակման հիմնախնդիրները, որոնք իրենց առանցքային լուծումներն են ստացել մի շարք գիտնականների ուսումնասիրություններում: Հետևաբար, պետության իշխանության իրավական սահմանափակման հիմնախնդրի վերաբերյալ ժամանակակից մոտեցումները, իրենց բոլոր առանձնահատկություններով հանդերձ, հիմնված են պետական կյանքի կազմակերպման իրավական ձևերի հարուստ պատմական փորձի և ժամանակակից հայեցակարգերի վրա: Միևնույն ժամանակ, պետական իշխանությունն օժտված է ինքնիշխան բնույթով, այսինքն՝ իր գործառնություններն իրականացնելիս այն ինքնուրույն և անկախ է ցանկացած այլ իշխանությունից ինչպես երկրի ներսում, այնպես էլ այլ պետությունների և միջազգային կազմակերպությունների հետ փոխհարաբերություններում: Հայտնի է, որ պետական իշխանությունը պատմականորեն գրեթե միշտ իր հպատակների նկատմամբ հանդիսացել է թելադրողի դերում և որոշումներ կայացնելիս հաճախ անտեսել է նրանց իրավունքները, ազատություններն ու օրինական շահերը: Հետևաբար, մարդու իրավունքների պաշտոնական ճանաչումը դարձել է պետական իշխանության մարմինների կամայականությունը սահմանափակող գործիք: Ակնհայտ է, որ պետական գործունեության սահմանների հստակեցումը ոչ միայն ուղղված է պետական մարմինների և պաշտոնատար անձանց իրականացված աշխատանքների գնահատմանը, պետության, որպես միասնական քաղաքական համակարգի գործունեության բարելավմանը, այլև խթանում է պետական իշխանության գործունեության մեջ անհրաժեշտ վերափոխումները, պետության գործունեության կառուցվածքային փոփոխությունների ուղղությունները: Վերոգրյալ հանգամանքներով է նաև հիմնավորվում սույն հետազոտության տեսական և գործնական արդիականությունը:

Թեմայի գիտական մշակվածության աստիճանը. Ատենախոսության մեջ քննարկվում են այնպիսի հարցեր, որոնք այս կամ այն չափով արտացոլում են ստացել տարբեր հեղինակների աշխատություններում, սակայն թեմայի բովանդակությունը կազմող ինստիտուտների շուրջ ծառացող հիմնախնդիրների վերաբերյալ առանձին, մեկ միասնական ամբողջական և համալիր գիտական քննարկման ու իրավական վերլուծության առարկա չեն եղել, ինչը փորձ է արվել լրացնել սույն աշխատանքում: Ավելին, գիտնականների հետազոտությունները կրում են մասնակի բնույթ և նվիրված են հիմնականում վերջնիս մաս կազմող իշխանությունների տարանջատմանը, պետության և անհատի փոխադարձ պատասխանատվությանը, օրինականությանն ու արդարությանը, մարդու և քաղաքացու իրավունքներին ու ազատություններին: Հավուր պատշաճի գնահատելով իրավագետների վիթխարի ներդրումը պետական իշխանության սահմանափակման ուսումնասիրության ոլորտում, այնուամենայնիվ, գտնում ենք, որ քննարկվող հիմնախնդիրները ներկայումս կարիք ունեն նաև համապարփակ և բազմակողմանի գիտական հետազոտության, հիմք ընդունելով նաև ընթացիկ իրականացվող սահմանադրական-իրավական բարեփոխումները:

Հետազոտության նպատակն ու խնդիրները. Ատենախոսության նպատակներն ու խնդիրները ձևակերպվել են՝ հաշվի առնելով իրավական պետության, ժողովրդավարության և մարդու իրավունքների պաշտպանության հիմնարար սկզբունքները: Աշխատանքի հիմնական նպատակն է համալիր և բազմակողմանի տեսական-իրավական վերլուծության ենթարկել պետական իշխանության իրավական սահմանափակումների էությունը, դրսևորման առանձնահատկություններն ու առկա խնդիրները, պետական իշխանության հետագա չարաշահումները կանխելու նպատակով: Վերոնշյալ նպատակին հետամուտ՝ հեղինակը փորձել է լուծել հետևյալ **խնդիրները.**

- ներկայացնել «պետական իշխանություն» և «իրավական սահմանափակում» եզրույթների էությունը, դրանց աղերսը և դրանց վերաբերյալ վերլուծել տարաբնույթ գիտական մեկնաբանություններն ու մոտեցումները,

- վերլուծել պետական իշխանության իրավական սահմանափակման հիմնախնդիրների դրսևորման առանձնահատկությունները իրավաքաղաքական մտքի պատմության զարգացման համատեքստում,

- բացահայտել պետական իշխանության սահմանափակման վրա էական ազդեցություն ունեցող սոցիալական գործոնների (տնտեսական, քաղաքական, մշակութային, և այլն) առանձնահատկությունները,

- հիմնավորել մարդու հիմնական իրավունքներով և ազատություններով պետական իշխանության իրավական սահմանափակման էության և բնութագրիչ հատկանշների դրսևորման յուրահատկությունները,

- վերհանել պետական իշխանության սահմանափակման վրա իրավական արգելքների և պետական իրավաբանական պատասխանատվության էական ազդեցությունը,

- հիմնավորել իշխանությունների տարանջատման սկզբունքի և դաշնապետականության յուրահատուկ դերը պետական իշխանության սահմանափակման համակարգում,

- ներկայացնել քաղաքացիական հասարակության և վերջինիս տարրերի, ինստիտուտների ազդեցությունը պետական իշխանության սահմանափակման գործընթացի վրա,

- վերլուծել պետական մարմինների, նրանց պաշտոնատար անձանց իրավաբանական (այդ թվում՝ սահմանադրաիրավական) պատասխանատվության հիմնախնդիրները,

- վերլուծել միջազգային իրավունքի նորմերի և միջազգային կառույցների դերակատարությունը պետական իշխանության գործունեության սահմանափակման և վերահսկման գործընթացում:

Հետազոտության օբյեկտը և առարկան: Հետազոտության օբյեկտն իրավական պետության պայմաններում պետական իշխանության իրականացման գործընթացում ձևավորվող սոցիալ-իրավական, հասարակական-քաղաքական երևույթներն ու իրավահարաբերություններն են, որոնք ծագում, զարգանում և դադարում են պետական իշխանության կազմակերպման, իրականացման և սահմանափակման ժամանակ:

Հետազոտության առարկան են հանդիսանում պետական իշխանության իրավական սահմանափակման ընդհանուր հասկացությունները, նպատակները, սկզբունքները, օրինաչափությունները, կառուցակարգերը, պետական իշխանության մարմինների լիազորությունների շրջանակը, պետական իշխանությամբ մարդու իրավունքների սահմանափակման առանձնահատկությունները, ինչպես նաև պետության և քաղաքացիական հասարակության փոխգործակցության հիմնական ուղղությունները:

Հետազոտության տեսական և նորմատիվ հիմքերը. Հետազոտության համար որպես տեսական հիմք են ընդունվել պետական իշխանության գործունեության և սահմանափակման առանձնահատկություններին առնչվող առանձին հարցերի վերաբերյալ հայրենական և արտասահմանյան տարբեր հեղինակների աշխատությունները: Այդ հեղինակներից են՝ Ն.Ա. Այվազյանը, Գ.Բ. Դանիելյանը, Լ.Ա. Ղազանչյանը, Մ. Հ. Մուրադյանը, Ա.Վ. Շուքրոյանը, Վ. Պողոսյանը, Ն.Վ. Սարգսյանը, Գ.Հ. Սաֆարյանը, Հ.Մ. Ստեփանյանը, Ա.Գ. Վաղարշյանը, Ն.Ն. Ալեքսեևը, Լ. Ի. Գլուխարևը, Ե.Ա. Լուկաշևսկին, Մ.Ն. Մարչենկոն, Վ.Ս. Ներսիսյանցը, Վ.Ա. Չետվերինը, Վ.Ն. Պրոտասովը, Լ. Անդերսոնը, Վ. Թրասթերը, Լ. Մարլոուն, Զ.Ն. Մուրը, Զ. Քրաֆորդը, Ե. Քիշերը և այլ հեղինակավոր իրավագետներ: Հետազոտության տեսական հիմքը նաև կազմում են պետական իշխանության, իրավական պետության և սահմանադրականության վերաբերյալ դասական և ժամանակակից տեսությունները, որոնք ձևավորվել են իշխանությունների տարանջատման տեսության, իրավական պետության (Rule of Law) հայեցակարգի, սահմանադրականության տեսության, մարդու իրավունքների բնական և դրական իրավունքի տեսությունների, ինչպես նաև ժամանակակից

սահմանադրա-իրավական դոկտրինայի և սահմանադրական արդարադատության տեսության հիմքերի վրա: Հետազոտության **նորմատիվ հիմքը** կազմում են պետական իշխանության կազմակերպումն ու սահմանափակումը կարգավորող իրավական ակտերը: Դրանք ներառում են ներպետական և միջազգային նորմատիվ իրավական ակտեր, արտասահմանյան մի շարք պետությունների սահմանադրություններն ու օրենսդրական ակտերը, ինչպես նաև միջազգային և ներպետական դատական պրակտիկան:

Հետազոտության մեթոդաբանական հիմքը կազմում են ընդհանուր գիտական և մասնավոր իրավաբանական մեթոդների համակցությունը, ինչը հնարավորություն է ընձեռում համակողմանիորեն ուսումնասիրել պետական իշխանության իրավական սահմանափակման տեսական և գործնական խնդիրները: Հետազոտության ընթացքում կիրառված ընդհանուր գիտական մեթոդներն են՝ վերլուծության և համադրության մեթոդը, ինդուկցիայի և դեդուկցիայի մեթոդը, ինչպես նաև համակարգային մոտեցման մեթոդը: Մասնավոր իրավաբանական մեթոդներն են՝ դոգմատիկ (նորմատիվ) մեթոդը, համեմատական իրավական մեթոդը, իրավակիրառ պրակտիկայի վերլուծությունը և պատմաիրավական մեթոդը:

Հետազոտության գիտական նորույթը. Սույն ատենախոսության գիտական նորույթը արտահայտվում է նրանում, որ հայրենական իրավագիտությունում պետության և իրավունքի տեսության շրջանակներում, առաջին անգամ համակողմանի և համապարփակ քննական վերլուծության են ենթարկվել պետական իշխանության իրավական սահմանափակման դրսևորման առանձնահատկությունները՝ պայմանավորած ժողովրդավարական, իրավական սոցիալական պետության սոցիալ-տնտեսական, իրավաքաղաքական պայմաններով, ինչպես նաև դատաիրավական և սահմանադրաիրավական բարեփոխումներով: Աշխատանքում բացահայտվել են պետական իշխանության իրավական սահմանափակման դրսևորման կարևորագույն առանձնահատկությունները, որոնք նպաստում են պետական իշխանության չարաշահման կանխարգելմանը: Համակողմանիորեն վերլուծվել է պետական իշխանության սահմանափակման կառուցակարգերի փոխկապակցվածությունը՝ սահմանադրական-իրավական, վարչական-իրավական և միջազգային իրավունքի համատեքստում, ինչպես նաև ներկայացվել են պետական իշխանության իրավական սահմանափակման դասակարգման վերաբերյալ նոր մոտեցումներ՝ հիմնված դրանց գործառույթային և ինստիտուցիոնալ առանձնահատկությունների վրա: Բացի վերոնշյալից, բացահայտվել են «պետական իշխանություն», «իրավական սահմանափակում» և մի շարք այլ եզրույթների էությունն ու դրանց աղերսը իրավակարգավորումների և պետական կառուցակարգերի ոլորտում:

Գիտական նորույթի տարրեր են պարունակում նաև **պաշտպանության ներկայացվող դրույթները**, որոնք հանգում են հետևյալին.

1. Պետական իշխանության սահմանափակման հայեցակարգի ուսումնասիրությունները չեն սահմանափակվում միայն մեկ իրավական

համակարգով: Կատարված ուսումնասիրությունը փաստում է, որ տարբեր իրավական համակարգերում պետական իշխանության սահմանափակումներն ունեն յուրօրինակ կարգավորումներ: Անգլոսաքսոնական իրավական համակարգի երկրներում կարևորագույն խնդիր է հանդիսանում հանրային կառավարման ոլորտում պաշտոնատար անձանց կամայականություններից մասնավոր անձանց շահերի երաշխավորված պաշտպանության համակարգի ստեղծումը: Իր հերթին, ռոմանագերմանական իրավական համակարգի երկրների համար առանձնահատուկ նշանակություն ունի հանրային կառավարման արդյունավետության ապահովումը և քաղաքացիական հասարակության կառույցների ներգրավվածությունը հասարակական կյանքի տարբեր ոլորտները կարգավորող պետական իշխանության քաղաքականության մեջ: Սույն աշխատանքում հեղինակն առանձնացնում է պետական իշխանության սահմանափակման համակարգի ձևավորման երեք հիմնական ուղղություններ 1) միջազգային սահմանափակող միջոցներ, 2) իշխանության ինքնասահմանափակումը, 3) քաղաքացիական հասարակության վերահսկողական կառուցակարգեր:

2. Հիմք ընդունելով այն ելակետային հայեցակարգը, ըստ որի պետական իշխանության սահմանափակման գործոնները փոխլրացվում են պետության կայացման և զարգացման համար էական նշանակություն ունեցող պետական իշխանության տարաբնույթ սոցիալական սահմանափակման գործոններով (տնտեսական, քաղաքական, բարոյական, կրոնական, մշակութային և այլն), ատենախոսությամբ հիմնավորվում է, որ գործոնների ազդեցության ինտենսիվությունն ու ծավալը փոփոխվում, զարգանում կամ նվազում է պայմանավորված կոնկրետ հասարակությունում և պետությունում ընթացող սոցիալ-տնտեսական և իրավաքաղաքական գործընթացներով:

3. Հաշվի առնելով այն իրավական դատողությունը, ըստ որի պետական իշխանության իրավական սահմանափակումը կաշկանդված է մարդու հիմնական իրավունքներով և ազատություններով և հանդիսանում է արդի ժողովրդավարական, իրավական, սոցիալական պետության կարևորագույն հատկանիշներից մեկը, ատենախոսությամբ հիմնավորվում է, որ պետական իշխանության սահմանափակման հիմնական նպատակն է՝ սահմանափակել պետության հնարավորությունը, իր հայեցողությամբ որոշելու մարդու իրավունքների և ազատությունների ծավալը, ինչպես նաև մարդու իրավունքների և ազատությունների նախապետական, բնական, անօտարելի բնույթը շրջանցելու իրավական հնարավորությունը: Միաժամանակ ատենախոսությամբ հիմնավորվում է, որ պետական ռեժիմի տեսակները դասակարգվում են պետության և անհատի փոխհարաբերության երեք տեսակների՝ պետականակենտրոն (էտատիստական), ազատական (լիբերալ) և համագործակցության: Պետականակենտրոն մոդելի դեպքում պետությունը գերակա է անհատի նկատմամբ և օժտված է լայն լիազորություններով և վերահսկողությամբ հասարակության բոլոր ոլորտներում: Մինչդեռ ազատական մոդելի դեպքում անհատի իրավունքներն ու

ազատությունները բարձրագույն արժեք են և պետության միջամտությունը հասարակական հարաբերություններում սահմանափակ է (հիմնականում՝ անվտանգության, օրենքի և կարգի պահպանման շրջանակում): Համագործակցության մոդելի դեպքում պետության և անհատի շահերը, իրավունքներն ու պարտականությունները գտնվում են հավասարակշռության մեջ և փոխլրացնում են միմյանց:

4. Առաջնորդվելով այն հիմնարար դրույթով, որի համաձայն՝ ժողովրդավարական իրավական պետության պայմաններում պետության պոզիտիվ պարտականությունները հանդիսանում են պետական իշխանության գործունեության առանցքային ուղղություններից մեկը, որն ուղղված է մարդու իրավունքների արդյունավետ իրացման և հասարակական բարեկեցության ապահովմանը, ատենախոսությամբ հիմնավորվում է, որ պետության պոզիտիվ պարտականությունը դրսևորվում է երեք հիմնական ոլորտներում: Դրանք են՝ **իրավաբանական պաշտպանության ապահովում** (օրինակ՝ դատական պաշտպանություն արդյունավետ միջոցների ներդրում, անվճար իրավաբանական օգնության ստանալու իրավական երաշխիքների ապահովում և այլն), **հանրային հաստատությունների կողմից տարբեր ոլորտներում ծառայությունների մատուցում** (օրինակ՝ անվճար կրթության, մշակույթի, գիտության ոլորտներում ծրագրերի իրականացում, զարգացում, անվճար բժշկական օգնության և սպասարկման շրջանակներում ծառայության մատուցում և այլն), ինչպես նաև **իրավական կարգի և անվտանգ միջավայրի ապահովում** (ընդունել և կիրառել օրենքներ, ապահովել օրենքների հավասար կիրառությունը բոլորի նկատմամբ և այլն):

5. Նկատի ունենալով, որ պետական իշխանության սահմանափակման համակարգում իր ուրույն տեղն է զբաղեցնում պետական իշխանությունների տարանջատման սկզբունքը, որի շնորհիվ պետական մարմիններն ու պաշտոնատար անձինք գործում են իրենց իրավասության շրջանակներում, սահմանում են փոխադարձ հսկողություն՝ հիմնված զսպումների և հակակշիռների գործուն կառուցակարգերի վրա, ատենախոսությամբ հիմնավորվում է, որ պետական իշխանության տարանջատման սկզբունքի սահմանադրական ամրագրումը՝ իշխանության յուրաքանչյուր ճյուղի իրավունքների սահմանների հստակեցմամբ, ինչպես նաև զսպումների և հակակշիռների միջոցների սահմանմամբ, դառնում է սահմանադրության «կենդանի փաստաթուղթ» լինելու և հստակ գործելու երաշխիքներից մեկը: Ավելին, պետական իշխանություն յուրաքանչյուր մարմին պետք է ունենա իր ուրույն լիազորությունների համակարգը, քանի որ գործառույթների կրկնությունը կարող է հանգեցնել իրավական հակասությունների (իրավական կոլիզիաների) և բացասական հետևանքների: Այդ համատեքստում առանձնահատուկ դեր է ստանում օրենսդրական նախաձեռնության իրավունքի դեղեգացման սկզբունքը, ՀՀ-ում պաղլամենտական կառավարական համակարգում նախագահի լիազորությունների շրջանակի ընդլայնումը:

6. Կարևորելով իրավաբանական արգելքների դերը պետական իշխանության իրավական սահմանափակման գործընթացում ատենախոսությամբ հիմնավորվում է դրա հաշվառմամբ որոշակի գործողություններից զերծ մնալու պետական հրամայականը: Տարբեր իրավական արգելքների իմպերատիվության աստիճանը նույնը չէ: Այս առումով բոլոր իրավական արգելքները կարելի է դասակարգել **բացարձակ և հարաբերական արգելքների**: Այսպես, բացարձակ իրավական արգելքները լիովին արգելում են ցանկացած տեսակի վարքագիծ՝ առանց որևէ բացառության: Իր հերթին, **հարաբերական արգելքն** արգելում է համապատասխան վարքագծի դրսևորում որոշակի դեպքերում:

7. Բացահայտելով պետական իշխանության պատասխանատվության տեսակները, դրական և բացասական իրավաբանական պատասխանատվությունների հետ մեկտեղ աշխատանքում հեղինակն առանձնակի ուշադրության է արժանացրել պետական իշխանության մարմինների սահմանադրական-քաղաքական պատասխանատվությանը: Ավելին, հեղինակը հիմնավորել է պետական իշխանության իրավական սահմանափակման արդյունավետության գնահատման չափորոշիչների՝ ներառյալ իրավական պատասխանատվության, դատական վերահսկողության և մարդու իրավունքների պաշտպանության մեխանիզմների կատարելագործման անհրաժեշտությունը:

8. Ատենախոսությունում հիմնավորվում է, որ ժողովրդավարական, իրավական, սոցիալական պետությունում քաղաքացիական հասարակությունը հանդես է գալիս որպես պետական իշխանությանը սահմանափակող կառուցակարգ, իսկ պետության և քաղաքացիական հասարակության փոխներգործության կարևորագույն գործոններից մեկը, մարդկանց լիարժեք ներգրավվածությունն է պետական իշխանության գործունեության վերահսկման գործընթացին:

9. Հեղինակը հիմնավորում է, որ արդի համաշխարհայնացման գործընթացների համատեքստում պետական իշխանության իրավական սահմանափակումների նվազագույն չափանիշները դրսևորվում են միջազգային իրավական փաստաթղթերում ամրագրված նորմերի և սկզբունքների տեսքով: Համաշխարհայնացման պայմաններում մարդու իրավունքների երաշխավորումը (պահպանությունն ու պաշտպանությունը) հիմնված է **սուբսիդիարության սկզբունքի վրա**: **Իր հերթին, պետական իշխանության իրավական սահմանափակումը կախվածության մեջ է դրվում** պետության հայեցողությունից, որը պետությանը տրված հնարավորությունն է՝ յուրաքանչյուր կոնկրետ պայմանների առկայության դեպքում միջամտել մարդու իրավունքների և ազատությունների իրացման գործընթացին: Սակայն, այդ միջամտության սահմանները ենթական են Մարդու իրավունքների երոպական դատարանի (այսուհետ նաև ՄԻԵԴ) վերահսկողությանը:

Հետազոտության տեսական և գործնական նշանակությունը. Ատենախոսությունում ներկայացված տեսական հիմնադրույթները թույլ են տալիս բացահայտել և խորացնել պետական իշխանության իրավական սահմանափակման

հիմնախնդիրների, դրանց առանձնահատկություններին վերաբերող գիտելիքներն ու պատկերացումները: Ատենախոսության հիմնադրույթներն ու եզրակացությունները գործնականում կարող են կիրառվել պետական իշխանության իրավական սահմանափակմանն ուղղված օրենսդրության կատարելագործմանը, ինչպես նաև պետական իշխանության մարմինների և պաշտոնատար անձանց գործունեության սահմանափակման արդյունավետության բարձրացմանը: Գիտամանկավարժական գործունեության իրականացման ընթացքում ատենախոսության հիմնադրույթների գործնական կիրառումը կարող է նպաստել ուսանողների իրավական կրթության արդիականացմանը, իրավական մտածողության զարգացմանը և ուսանողների հմտությունների կատարելագործմանը՝ ապահովելով նոր գիտականորեն հիմնավորված մոտեցումներ պետական իշխանության իրավական սահմանափակման արդի իրավական խնդիրների լուծման համար:

Հետազոտության արդյունքների փորձարկումը. Աշխատանքը կատարվել է Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի Պետաիրավական ուսումնասիրությունների բաժնում, որտեղ և կայացել է ատենախոսության քննարկումը և հրապարակային պաշտպանության երաշխավորումը: Հետազոտության հիմնական արդյունքները իրենց արտացոլումն են գտել հեղինակի գիտական հոդվածներում, որոնք հրատարակվել են համապատասխան գիտական հանդեսներում: Ատենախոսության մի շարք դրույթներ հեղինակի կողմից ներկայացվել են նաև տարբեր սեմինարների, գիտաժողովների և տարբեր պետական մարմինների ներկայացուցիչների հետ առանձին քննարկումների շրջանակներում:

Ատենախոսության կառուցվածքը: Հիմք ընդունելով աշխատանքում առաջադրված նպատակներն ու խնդիրները, ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, երեք գլխից, դրանցում ներառված տաս ենթագլուխներից, եզրակացությունից և օգտագործված գրականության ցանկից:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՌՈՏ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ներածության մեջ հիմնավորված են հետազոտության թեմայի արդիականությունը, թեմայի մշակվածության աստիճանը, հետազոտության նպատակը և խնդիրները, օբյեկտը և առարկան, ատենախոսական աշխատանքի տեսական, նորմատիվ, մեթոդաբանական հիմքերը, գիտական նորույթը, պաշտպանության ներկայացվող հիմնական դրույթները, ատենախոսական աշխատանքի տեսական և գործնական նշանակությունը, արդյունքների փորձարկումը, ինչպես նաև ատենախոսության կառուցվածքը:

Աշխատանքի առաջին գլուխը՝ **«Պեպության իշխանության սահմանափակման էությունն ու պարմական զարգացման օրինաչափությունները»** վերտա-
նությամբ, բաղկացած է երեք ենթագլխից:

Առաջին գլխի առաջին ենթագլխում՝ **«Պեպական իշխանության սահմանափակման հասկացության էությունն ու հիմնական մոտեցումները»**

վերնագրով, բացահայտել է իշխանության սահմանափակման հասկացության էությունն ու բնութագրիչ հատկանիշները, պետական իշխանության սահմանափակման համակարգի ձևավորման և զարգացման առանձնահատկությունները: Ենթագլխի շրջանակներում հանգամանորեն վերլուծության է ենթարկվել քաղաքացիական հասարակության, վերջինիս տարրերի, մարմինների ակտիվ և առանցքային դերը պետական իշխանության սահմանափակման գործընթացում:

Ատենախոսության առաջին գլխի երկրորդ ենթագլխում՝ **«Պետական իշխանության սահմանափակման հայեցակարգի պարմական զարգացման առանձնահատկությունները»** վերտառությամբ, հանգամանալից ներկայացվել են պետության իշխանության սահմանափակման գաղափարի ծագման և զարգացման առանձնահատկությունները սկսված Հին Ժամանակներից, վերլուծվել են միջնադարյան քաղաքական մտքի, ինչպես նաև Լուսավորության դարաշրջան անվանի մտավորականների տարաբնույթ մոտեցումները պետական իշխանության սահմանափակման գաղափարի վերաբերյալ: Հեղինակն առանձնակի ուշադրության է արժանացել գերմանական և ամերիկյան իրավաքաղաքական մտքի ներկայացուցիչների հայեցակարգերը անծ-պետություն փոխհարաբերության սահմանափակման վերաբերյալ, ինչպես նաև ներկայացվել են մի շարք պատմական հիմնարար փաստաթղթերում ամրագրված պետական իշխանության սահմանափակման առանցքային դրույթները: Հեղինակը ընդգծում է, որ պետական իշխանության սահմանափակումը անցնելով զարգացման բարդ ուղի շարունակում է մնալ առաջնային կարևորության խնդիր ներկայիս ընթացող զլոբալացման գործընթացներում:

Աշխատանքի առաջին գլխի երրորդ ենթագլխում՝ **«Սոցիալական գործոնների դրսևորման առանձնահատկությունները պետական իշխանության սահմանափակման գործընթացում»** վերտառությամբ, քննարկման առարկա են դարձել պետական իշխանության սահմանափակման սոցիալ-տնտեսական, քաղաքական, մշակութային և այլ գործոնները, որոնք ըստ հեղինակի, էական ազդեցություն են թողնում պետության զարգացման, մարդու իրավունքների պաշտպանության և պահպանության վրա: Հետազոտման առարկա հիմնախնդրի վերլուծությունները հեղինակին թույլ են տվել արձանագրելու, որ վերոնշյալ գործոնները ոչ միայն սերտորեն միահյուսված են, այլև իրենց ուրույն ազդեցությունն են թողնում հասարակական կյանքի տարբեր ոլորտների, պետության տնտեսական և իրավաքաղաքական կայունության վրա:

Ատենախոսության երկրորդ գլուխը՝ **«Պետության իշխանության իրավական սահմանափակման ժամանակակից առանցքային կառուցակարգերը (միջոցները)»** վերտառությամբ, բաղկացած է հինգ ենթագլխից:

Երկրորդ գլխի առաջին ենթագլխում՝ **«Մարդու իրավունքներն ու ազատությունները որպես պետական իշխանության իրավական սահմանափակման հիմնական միջոց»** վերտառությամբ, հանգամանորեն քննարկել են պետություն-անհատ փոխհարաբերությունները պարզաբանող և

պետության իշխանության սահմանափակման վերաբերյալ բնական-իրավական, պոզիտիվիստական, լիբերալ (ազատական), համագործակցության և այլ հայեցակարգերը, ինչպես նաև պետական իշխանության սահմանափակման վրա անմիջական ազդեցություն ունեցող պետական ռեժիմների յուրահատկությունները: Հեղինակը մատնանշում է, որ պետության իշխանության սահմանափակումը կախվածության մեջ է անձի իրավունքների և ազատությունների դասակարգումներից, դրանց տեսակներից և փաստում, որ անձի հիմնական իրավունքներն ու ազատությունները հանդիսանում են ժողովրդավարական, իրավական պետությունում պետական իրավական սահմանափակման հիմնական միջոց:

Երկրորդ գլխի երկրորդ ենթագլխում՝ **«Իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի առանձնահատկությունները պետական իշխանության իրավական սահմանափակման համապեքստում»** վերտառությամբ, քննարկելով իշխանության բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի վերաբերյալ տարաբնույթ մոտեցումները, զսպումների և հակակշիռների համակարգը, ներկայացվել են իշխանության մարմինների լիազորությունների սահմանափակման առանձնահատկությունները կառավարման տարբեր ձևերում, ինչպես նաև առաջարկություններ ուղղված առկա խնդիրների հաղթահարմանը:

Երկրորդ գլխի երրորդ ենթագլխում՝ **«Դաշնապետականության առանցքային դերը պետական իշխանության իրավական սահմանափակման գործընթացում»** վերտառությամբ, վերլուծվել են դաշնության կենտրոնական մարմնի և սուբյեկտների միջև ուղղահայաց և հորիզոնական փոխհարաբերության առանձնահատկությունները, որոնց արդյունքում երևան են գալիս պետական իշխանության իրավաբանական սահմանափակման կարևոր գործիքակազմեր:

Երկրորդ գլխի չորրորդ ենթագլխում՝ **«Պետության և պետական իշխանության մարմինների իրավաբանական պատասխանատվությունը որպես իշխանության իրավական սահմանափակման գործուն միջոց»** վերտառությամբ, հանգամանորեն բացահայտվել են պետական իշխանության պատասխանատվության տեսականները, այդ թվում՝ արդի իրավագիտությունում սակավ ուսումնասիրված պետության հետահայաց (ռետրոսպեկտիվ) իրավաբանական պատասխանատվության, սահմանադրական, քաղաքական պատասխանատվության հիմնահարցերը: Կատարված ուսումնասիրության հիման վրա հեղինակը ներկայացրել է առաջարկություններ ուղղված ոլորտում առկա խնդիրների լուծմանը:

Երկրորդ գլխի հինգերորդ ենթագլխում՝ **«Արգելքների որպես պետական իշխանության իրավական սահմանափակման ժամանակակից միջոցների էությունը»** վերտառությամբ, ներկայացվել են ուղղակի և անուղղակի իրավական արգելների էությունը, սոցիալական և գործառնական կարևոր նշանակությունը և դրանց, որպես պետական հանրային իշխանության սահմանափակման հատուկ միջոցների դրսևորման առանձնահատկությունները: Հեղինակը՝ կարևորելով

անուղղակի արգելքների կանխարգելիչ գործառույթը պետական իշխանության սահմանափակման համատեքստում, արձանագրել է, որ դրանք հիմնական և կարևոր դեր են ստանում միայն այն դեպքում, երբ արգելքը ամփոփվում է ինքնուրույն իրավական նորմի մեջ, ինչի արդյունքում առաջ են գալիս ուղղակի արգելքները:

Ատենախոսության երրորդ գլուխը՝ **«Պետության իշխանության իրավական սահմանափակման հիմնական ուղենիշները արդի ժամանակաշրջանում»** վերտառությամբ, բաղկացած է երկու ենթագլխից:

Երրորդ գլխի առաջին ենթագլխում՝ **«Պետական իշխանության իրավական սահմանափակումները միջազգային կարգավորումների համալսումներում»** վերտառությամբ, հանգամանորեն քննարկվել են պետական իշխանության իրավական սահմանափակումները միջազգային կարգավորումների հետ անմիջական կապված պետության ինքնիշխանության, սուբսիդիարության սկզբունքի, պետության հայեցողության սահմանների հստակեցման հիմնախնդիրը: Ուսումնասիրության հիման վրա հեղինակը փաստում է, որ պետության ինքնիշխանությունը կարող է սահմանափակվել նաև այն դեպքում, երբ պետությունը չի իրականացնում միջազգային պայմանագրերով ստանձնած պարտավորությունները: Ավելին, միջազգային հարթակներում, վերապետական կառույցների կարգավորումներն ընդլայնում են պետության՝ ինքնաբերական գործընթացների վրա ազդելու կարողությունը և այս առումով ամրապնդում ազգային ինքնիշխանությունը: Անդրադառնալով սուբսիդիարության սկզբունքին, հեղինակը այն դիտարկում է, ոչ միայն որպես զուտ իրավաբանական գործիք, այլև միջազգային ատյանների կողմից պետության իշխանության սահմանափակման արդյունավետ միջոց:

Երրորդ գլխի երկրորդ ենթագլխում՝ **«Պետական իշխանության սահմանափակման ինստիտուտի զարգացման հեռանկարները արդի ժողովրդավարական հասարակությունում»** վերտառությամբ, հեղինակը վերլուծել է պետական իշխանության սահմանափակման ինստիտուտի զարգացման ուղղությունները և ներկայացրել մի շարք առաջարկություններ ուղղված պետական իշխանության, նրա պաշտոնատար անձանց իշխանության սահմանափակման համակարգային բարեփոխումներին: Առանձնակի ուշադրության են արժանացել քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչների պետական իշխանության կառավարման գործընթացում լիարժեք մասնակցության հնարավորության տրամադրմանը:

Եզրակացության մեջ ընդգրկված են հետազոտության հիմնական արդյունքները ու հեղինակի եզրահանգումներն որոնցից հիմնարարները հանգում են հետևյալին.

1. Պետական իշխանության իրավական սահմանափակումը հանդիսանում է բարդ, համալիր երևույթ, որը ենթարկվել է բազմաթիվ փոփոխությունների իր ծագման և զարգացման ընթացքում: Պետության ծագումից ի վեր մարդկային բանականությունը փնտրել է այն սահմանափակելու առավել արդյունավետ

միջոցներ: Այս համատեքստում աշխարհահռչակ փիլիսոփաները ու իրավագետները դարեր շարունակ մշակել են պետության իշխանության սահմանափակման տարաբնույթ հայեցակարգեր, որոնցում հիմնարար դերը հատկացված էր պետություն-սահմատ փոխհարաբերության իրավաքաղաքական կարգավորմանը, մարդու իրավունքների և ազատությունների համակարգին, պետության միջամտության սահմանների հստակեցմանը: Ավելին, պետական իշխանության սահմանափակման վերաբերյալ գաղափարները ու հիմնական դրույթները հետագայում արտացոլվել են մի շարք կարևորագույն փաստաթղթերում, ինչպես նաև տարբեր պետությունների սահմանադրություններում:

2. Պետական իշխանության սահմանափակման վրա ազդեցություն ունեցող տարաբնույթ սոցիալական գործոնների դրսևորման առանձնահատկությունները պայմանավորված են տվյալ պետությունում հասարակության սոցիալական կառուցվածքով, գործող պետական ռեժիմով, պետությունում առկա սոցիալ-տնտեսական, իրավաքաղաքական, մշակութային, գիտատեխնիկական զարգացվածության աստիճանով, հասարակությունում համամարդկային արժեքների, բարոյական սկզբունքների առկայությամբ, մարդկանց մոտ խղճի և պարտքի զգացողության մակարդակից, ինչպես նաև տվյալ պետության նկատմամբ միջազգային հանրության ճնշման առկայության փաստով: Միևնույն ժամանակ, սոցիալական գործոնները նպաստում են իրավական կարգավորման մեխանիզմների կատարելագործմանն ու սոցիալապես օգտակար նպատակների իրականացմանը:

3. Իրավունքը, որպես սոցիալական ամենակարևոր կարգավորիչ, որոշում է պետական իշխանության սահմանների արժեքային բնույթը, որոնք բնութագրվում են նորմատիվ որոշակիությամբ, համընդհանուր պարտադիրությամբ, կազմակերպվածությամբ, կայունությամբ, պետական մարմինների գործողություններին հետևողականություն հաղորդելու ունակությամբ: Պետական իշխանության իրավական սահմանափակման հստակեցման նպատակն է հստակեցնել պետական իշխանության մարմինների և պաշտոնատար անձանց գործունեության սահմանները, բացառել և կանխարգելել նրանց կողմից հնարավոր չարաշահումները, անձնական նպատակներով պաշտոնական դիրքի օգտագործումը: Իրավական սահմանափակումը դիտարկվում է որպես իշխանության սուբյեկտի հնարավորությունների շրջանակի նեղացման գործուն միջոց: Իրավական միջոցների համակարգը (սահմանափակումներ, արգելքներ, պարտավորություններ, իրավական պատասխանատվության սանկցիաներ, պահանջներ և այլն) իրավապահ արակտիկայի ձևերի օգնությամբ (պաշտոնատար անձին կոնկրետ իրավական պատասխանատվության ենթարկելու մեխանիզմ, օրենք և այլն) կանխարգելում է պաշտոնատար անձանց ապօրինի պահվածքը:

4. Պետական իշխանության իրավական սահմանափակումը հիմնականում իրականացվում է մարդու և քաղաքացու հիմնական, անօտարելի իրավունքների և ազատությունների մեկտեղման միջոցով և դրանք չեն կարող ոտնահարվել կամ

կամայականորեն սահմանափակվել պետության կողմից: Մարդու իրավունքների հարցում պետության դերը կախված է բազմաթիվ օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ գործոններից, մասնավորապես՝ բուն իրավունքների բնույթից, պետության ժողովրդագրության մակարդակից, իրավահարաբերության սուբյեկտների կարգավիճակից և այլ կարևոր գործոններից: Հայտնի է, որ հանրային իշխանության մարմինների գործունեությունը սահմանափակված է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներով և ազատություններով՝ որպես անմիջականորեն գործող իրավունք, ընդ որում և՛ մարդու և՛ քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատությունների հարգումն ու պաշտպանությունը հանդիսանում է պաշտոնատար մարմինների պարտականությունը:

5. Դաշնապետականությունը հանդիսանում է պետական իշխանության սահմանափակման համակարգի արդյունավետ կառուցակարգ մի շարք կարևոր պայմանների առկայության դեպքում, որոնցից են՝ դաշնության (կենտրոնական մարմնի) և նրա սուբյեկտների լիազորությունների և իրավասության շրջանակների սահմանազատումը, սուբյեկտների ներքին գործերին դաշնության նվազագույն միջամտությունը, ինչպես նաև դաշնության և վերջինիս սուբյեկտների պաշտոնատար անձանց ապօրինի գործողությունների համար պատասխանատվության սահմանումը:

6. Պետության պարտականությունները պահվ և ակտիվ են: Հետևաբար, առաջին դեպքում պետությունը պետք է ձեռնպահ մնա անձի իրավունքներին և ազատություններին անհիմն միջամտելուց, այդ թվում՝ մասնավոր կյանքի, անձնական և քաղաքական իրավունքների ոլորտներին, իսկ երկրորդում՝ անձի իրավունքների իրացման նպատակով, պետությունը պետք է ակտիվորեն գործի հասարակական կյանքի կոնկրետ ոլորտներում: Ավելին, պետության պոզիտիվ պարտականությունները, ակտիվ գործունեությունը կապված են սուբյեկտիվ իրավունքների բնույթի, քաղաքացիների սոցիալական, տնտեսական և մշակութային իրավունքների իրականացման հետ:

7. Իրավաբանական պատասխանատվությունը, վերջինիս դրսևորման առանձնահատկությունները հանդիսանում են ժողովրդավարական, իրավական, սոցիալական պետությունում պետական իշխանության սահմանափակման կարևորագույն միջոց: Միևույն ժամանակ, պետական իրավասու մարմինների կողմից համապատասխան ակտերի ընդունումը, որոնցով հետագայում տվյալ մարմնի ներկայացուցիչները կարող ե ենթարկվել պատասխանատվության սեփական գործողության կամ անգործության համար, հանդիսանում է պետության ինքնասահմանափակման բարձրագույն դրսևորում: Պետության իրավաբանական պատասխանատվության շրջանակներում առանցքային տեղ է զբաղեցնում սահմանադրական (քաղաքական) պատասխանատվությունը:

8. Պետական իշխանության իրավական սահմանափակման գործունե կազմակերպարավարական կառուցակարգ է հանդիսանում իշխանությունների տարանջատման սկզբունքը: Իշխանությունների տարանջատումը խարսխված է իրավական պետության հայեցակարգի և իրավունքի գերակայության սկզբունքների

վրա, որոնց շրջանակում ոչ միայն ստեղծվում են կառուցակարգային արգելքներ ուղղված մեկ մարմնի ձեռքբերում իշխանության կենտրոնացման, այլև ընդգծվում է պետական իշխանության յուրաքանչյուր ճյուղի դերը անձի իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության և պահպանության գործընթացում:

9. Պետական իշխանության սահմանափակման հարցում կարևոր դերակատարությամբ է օժտված քաղաքացիական հասարակությունը: Դիտարկելով քաղաքացիական հասարակություն-պետություն փոխհարաբերության առանձնահատկությունները, կարող ենք փաստել, որ քաղաքացիական հասարակության տարրերը՝ հասարակական-քաղաքացիական կազմակերպությունները, քաղաքական կուսակցությունները, շարժումները, ընտանիքը, եկեղեցին, կրոնական կազմակերպությունները, ինչպես նաև քաղաքացիական հասարակության մի շարք այլ տարրեր էական ազդեցություն ունեն պետության և քաղաքացիական հասարակության փոխհարաբերության վրա: Այսպես, կուսակցությանն անդամակցմամբ անձը կարող է ուղղակիորեն մասնակցել պետության իրավաքաղաքական գործընթացներին:

10. Միջազգային իրավական փաստաթղթերում ամրագրված նորմերն ու սկզբունքները հանդիսանում են ժամանակակից, ժողովրդավարական, իրավական պետության իշխանության սահմանափակման հիմք: Տվյալ համատեքստում առաջ է գալիս պետության սուբսիդիարության, հայեցողության սահմանների հստակեցման հիմնախնդիրը: Միևնույն ժամանակ, պետության իշխանության սահմանափակում չի նշանակում պետության ինքնիշխանության դադարեցում կամ կորուստ և հանդիսանում է ֆորմալ-իրավական սահմանափակման, իսկ որոշ դեպքերում՝ ինքնիշխանության դրսևորման և իրականացման նյութական հնարավորությունների կրճատում: Ավելին, պետության ինքնիշխանությունը, որպես էական հատկանիշ, նպաստում է պետությանը որպես միջազգային հարաբերությունների հիմնական սուբյեկտի հանդես գալուն: Այնուամենայնիվ, տվյալ փոխհարաբերությունների շրջանակներում պետական իշխանության լիազորությունների, իրավասությունների շրջանակները կարող են սահմանափակվել միջազգային կազմակերպություններին անդամակցմամբ, մարդու իրավունքների պաշտպանության և պահպանության վերաբերյալ միջազգային կառույցների առջև ունեցած իր պարտավորությամբ:

Ատենախոսության հիմնական դրույթներն արտացոլված են հեղինակի հետևյալ հրապարակումներում՝

1. **Zaqaryan A., Kazanchian L.** Some aspects of the constitution in a democratic state. The Scientific Heritage”, Budapest, Hungary, 2022, № 104, p. 61-64.
2. **Zaqaryan A., Safaryan G.** Historical stages in the formation of the idea of limiting power “Kachar”, Scientific Periodical, Yerevan, 2023, №2, p. 14-24.
3. **Zaqaryan A., Kazanchian L.** Human rights and freedoms as a means of legal limitation of state power. “Region and the World”, Scientific-analytical journal. Yerevan, 2023, Vol. XIV, № 4 (47), p. 22-27.

4. **Zaqaryan A.** Features of the principle of separation of powers in the context of the legal limitation of state power. "Bulletin of Eurasia International University", Yerevan, 2023, № 2, p. 34-47.

5. **Zaqaryan A., Kazanchian L.** Some features of the manifestation of legal limitation of state power. "Bulwark of Law" Scientific-methodical journal, Yerevan, 2023, № 15, p. 143-152.

6. **Zaqaryan A., Kazanchian L.** Some features of the legal regime in the context of limitations of state power. "Bulwark of Law" Scientific-methodical journal, Yerevan, 2024, № 17, p. 227-236.

7. **Ջաքարյան Ա.** Պետության իրավաբանական պատասխանատվության հիմնախնդիրները գիտահետազոտական գործընթացների համատեքստում «Հետազոտահեն կրթության արդի մարտահրավերներն ու զարգացման հեռանկարները. գիտական հոդվածների ժողովածու» միջազգ. գիտաժող. նյութ., Երևան, 2024, էջ 300 -308:

8. **Zaqaryan A.** Prospects for the development of the institution of limitation of state power in a democratic state. "Region and the World" Scientific-analytical journal. Yerevan, 2025, Vol. XVI, № 2 (57), p. 56-60.

9. **Zaqaryan A.** Prohibitions as a modern means of legal limitation of state power. "Bulwark Of Law" scientific-methodical journal. Yerevan, 2025, № 19, p. 199-206.

**ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО ОГРАНИЧЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ**

РЕЗЮМЕ

В современном демократическом, правовом, социальном государстве углубленное изучение особенностей проявления правового ограничения государственной власти имеет первостепенное значение для взаимоотношений «государство-общество-личность». Проблема ограничения государственной власти напрямую связана со становлением и развитием правового, социального государства, в рамках которого выделяются основные механизмы ограничения государственной власти: гарантированная защита прав и свобод человека, принцип разделения властей, юридическая ответственность, а также особенности проявления социальных факторов, влияющих на правовое ограничение власти. Известно, что ограничение государственной власти прошло сложный исторический путь становления и развития, в рамках которого с древнейших времен, в русле понимания феномена государства, мыслители так или иначе ставили и пытались решить проблемы ограничения государственной власти, получившие свои ключевые решения в исследованиях ряда ученых. Таким образом, современные подходы к проблеме правового ограничения государственной власти, при всех их особенностях, базируются на богатом историческом опыте правовых форм организации государственной жизни и современных концепциях. При этом государственная власть наделена суверенным характером, то есть при осуществлении своих функций она автономна и независима от любой другой власти как внутри страны, так и в отношениях с другими государствами и международными организациями. Известно, что государственная власть исторически практически всегда выступала диктатором по отношению к своим подданным и зачастую игнорировала их права, свободы и законные интересы при принятии решений. Поэтому официальное признание прав стало инструментом ограничения произвола органов государственной власти. Очевидно, что уточнение границ государственной деятельности имеет целью не только оценку деятельности государственных органов и должностных лиц, совершенствование функционирования государства как единой политической системы, но и стимулирует необходимые преобразования в деятельности государственной власти, направления структурных изменений в деятельности государства. Вышеперечисленные обстоятельства также обосновывают теоретическую и практическую значимость данного исследования. В частности, теоретическая значимость исследования выражается в том, что представленные в работе

теоретические основы позволяют выявить и углубить знания и понимание проблем правового ограничения государственной власти, их особенностей.

Практическая значимость исследования заключается в том, что сформулированные в работе основы, наблюдения, выводы и рекомендации могут быть применены для совершенствования законодательства о правовом ограничении государственной власти и повышения эффективности ограничения деятельности органов и должностных лиц государственной власти. Более того, практическое применение основ диссертации в ходе научно-педагогической деятельности, может способствовать модернизации юридического образования студентов, развитию правового мышления и совершенствованию навыков студентов, предоставляя новые научно обоснованные подходы к решению современных правовых проблем правового ограничения государственной власти.

Научная новизна диссертации выражается в том, что в рамках теории государства и права в отечественной юриспруденции впервые комплексному и всестороннему критическому анализу подвергнуты особенности проявления правового ограничения государственной власти, обусловленные социально-экономическими, правовыми и политическими условиями демократического, правового социального государства, проводимыми правовыми реформами. В работе выявлены важнейшие особенности проявления правового ограничения государственной власти, способствующие предупреждению злоупотреблений государственной властью. Кроме того, раскрыта сущность понятий «государственная власть», «правовое ограничение» и ряда других терминов, их значение в сфере правового регулирования и государственного устройства.

Исследования концепции ограничения государственной власти не ограничиваются одной правовой системой. Проведенное автором исследования доказывает, что в разных ограничениях государственной власти в разных правовых системах, наделены особыми нормативными регулированиями. Так, в странах англосаксонской правовой системы важнейшим вопросом является создание системы гарантированной защиты интересов частных лиц от произвола должностных лиц в сфере государственного управления. В свою очередь, для стран романо-германской правовой системы особое значение имеют обеспечение эффективности государственного управления и вовлечение структур гражданского общества в политику государственной власти, регулируемую различными сферами общественной жизни.

**PROBLEMS OF LEGAL LIMITATION OF STATE POWER:
THEORETICAL AND LEGAL ANALYSIS**

SUMMARY

In a modern democratic, legal, social state, the in-depth study of the peculiarities of the manifestation of the legal limitation of state power is of paramount importance for the state-society-individual relationship. The problem of the limitation of state power is directly related to the formation and development of a legal, social state, within the framework of which the main mechanisms of the limitation of state power are emphasized: the guaranteed protection of human rights and freedoms, the principle of separation of powers, legal responsibility, as well as the peculiarities of the manifestation of social factors affecting the legal limitation of power. It is known that the limitation of state power has passed through a complex historical path of formation and development, within which since ancient times, in line with the understanding of the phenomenon of the state, thinkers have raised and tried to solve the problems of the limitation of state power in one way or another, which have received their key solutions in the studies of a number of scientists. Therefore, modern approaches to the problem of the legal limitation of state power, with all their peculiarities, are based on the rich historical experience of legal forms of organizing state life and modern concepts. At the same time, state power is endowed with a sovereign nature, that is, when carrying out its operations, it is autonomous and independent of any other power both within the country and in its relations with other states and international organizations. It is known that state power has historically almost always acted as a dictator towards its subjects and has often ignored their rights, freedoms and legitimate interests when making decisions. Therefore, the official recognition of rights has become a tool limiting the arbitrariness of state power bodies. It is obvious that clarifying the boundaries of state activity is not only aimed at assessing the work carried out by state bodies and officials, improving the functioning of the state as a unified political system, but also stimulates the necessary transformations in the activities of state power, directions for structural changes in the activities of the state. The above circumstances also substantiate the theoretical and practical relevance of this research. In particular, the theoretical significance of the research is expressed in the fact that the theoretical fundamentals presented in the work allow us to identify and deepen the knowledge and understanding of the problems of legal limitation of state power, their peculiarities.

The practical significance of the research lies in the fact that the fundamentals, observations, conclusions and recommendations formulated in the work can be applied to the improvement of legislation on the legal limitation of state power and to increasing the effectiveness of limiting the activities of state power bodies and officials. Moreover, the practical application of the research's findings, within the framework of academic

and pedagogical activities, can facilitate the modernization of legal education, the development of legal thinking, and the enhancement of students' skills by offering new, scientifically grounded approaches to addressing contemporary legal issues regarding the legal limitation of state power.

The scientific novelty of this dissertation is expressed in the fact that in the framework of the theory of state and law in domestic jurisprudence, the features of the manifestation of legal limitation of state power, conditioned by the socio-economic, legal and political conditions of a democratic, legal social state, and ongoing legal reforms, have been subjected to the first comprehensive and critical analysis. The work has revealed the most important features of the manifestation of legal limitation of state power, which contribute to the prevention of abuse of state power. Moreover, the essence of "state power", "legal limitation" and a number of other terms and their relevance in the field of legal regulations and state structures have been presented.

Research on the concept of limiting state power is not limited to one legal system. The author's research demonstrates that limitations of state power in different legal systems are subject to specific regulatory frameworks. Thus, in countries with an Anglo-Saxon legal system, the most important issue is the creation of a system of guaranteed protection of private interests from the arbitrary exercise of power by officials in public administration. In turn, for countries with a Romano-Germanic legal system, ensuring the effectiveness of public administration and the involvement of civil society structures in government policies regulating various spheres of public life are of particular importance.

A handwritten signature in blue ink, consisting of stylized, flowing cursive letters, likely representing the author's name.